

Elmeri-koulujen kansallinen tilannekuva 2021–2022

Kaikki kansalliset vaativaa erityistä tukea tarjoavat toimijat osallistuvat vuosittain marraskuussa tapahtuvaan vuosikartoitukseen. Elmeri-kouluille, sairaalaopetusyksiköille, valtion koulukotikoulun ja Valteri-koulun yksiköille suunnatussa kyselyssä tarkastellaan oppilaitosten oppilas- ja henkilöstöprofileja sekä niissä tapahtuneita muutoksia ja lisäksi joitain laadullisia teemoja. Luomme tässä artikkelissa tilannekuvan erityishuollon palvelujen yhteydessä tai läheisyydessä sijaitsevista Elmeri-kouluista sekä tarkastelemme oppilaiden tulossyymuutosta kuluneen kolmen vuoden aikana. Maamme kymmenestä Elmeri-koulusta kuusi on yksittäisten kaupunkien, kolme erityishuoltopiirin ja yksi sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän ylläpitämiä. Elmeri-kouluissa opiskelee päivätasolla 331 esi- ja perusopetusikäistä oppilasta. Oppilaiden keskeisin tulosy Elmeri-kouluun on kehitysvammakuntoutus, mutta psykiatriset ja neurologiset perusteet ovat yleistyneet viime vuosina.

Teksti Tanja Äärelä, Jyrki Huusko

Kansallinen vaativan erityisen tuen kehittäminen ja Vaatu-toimijat

Vaativalla erityisellä tuella tarkoitetaan oppilaiden tarvitsemaa, usein pitkäkestoisempaa, intensiivisempää ja monialaisemmin toteutettua tukea. Vaativan erityisen tuen käsite on otettu käyttöön Helsingin ja Jyväskylän yliopistojen yhteisessä VETURI-tutkimus- ja kehittämishankkeessa (2011–2015). Kohderyhmää kuvattiin tuolloin seuraavasti:

Tarkastelun kohteena on moniammatillista erityistä tukea oppimiseensa ja kuntoutumiseensa tarvitsevat oppilaat, joilla on vakavia psyykkisiä pulmia, moni- tai vaikeavammaisuutta, kehitysvammai-

suutta tai autismin kirjon diagnoosi. Useilla kohderyhmän lapsilla on pidennetty oppivelvollisuus. (Kokko ym., 2013, 3.)

Vaativan erityisen tuen käsite on ollut muutospainneiden alla. Kuluva vuosi näyttäneen, millaiseksi käsite muotoutuu. Erontekoa oppimisen ja koulunkäynnin tuen tasoihin ainakin selkiytettäneen; myös yleisen tuen oppilas voi tarvita vaativaa erityistä tukea kuten erityisesti sairaalaopetuksessa on mahdollista.

Vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkostossa (VIP-verkosto¹) kehitetään lapsille ja nuorille tarjottavaa

¹ <https://vip-verkosto.fi/vip-verkosto/>

oppimisen ja koulunkäynnin vaativaa erityistä tukea sekä ennaltaehkäisevää ja varhaista tukea. VIP-verkoston tehtävänä on tukea lähikouluperiaatetta. Verkoston kansallisia toimijoita ovat sairaalaopetus, Elmeri-koulut, Valtion koulukotikoulu ja Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri. Kolmesta ensin mainitusta toimijasta on tehty kattava raportti marraskuun 2019 tiedoilla (ks. Äärelä & Huusko, 2021).

Vaativan erityisen tuen opetustyksiköissä sairaalaopetuksessa, Elmeri-kouluissa, Valtion koulukotikoulussa ja Valteri-koulussa opiskelee päivittäin noin 1 700 oppilasta noin 350 opettajan ja noin 600 koulunkäynninohjaajan kanssa. Vuositasolla näissä kaikkiaan 46 opetustyksikössä opiskelee yli 5 500 oppilasta. (Äärelä & Huusko, 2022, julkaisematon.)

Elmeri-koulut

Elmeri-kouluilla tarkoitetaan erityis- huollon palveluiden yhteydessä toimivia erityiskouluja, jotka ovat olleet tai ovat edelleen erityishuoltopiirien ylläpitämiä. Perusopetuksen lisäksi osa kouluista tarjoaa esiopetusta, lisäopetusta (1.8. alkaen TUVa-koulutusta²) sekä interventiojaksoja tutkimuksissa tai kuntoutuksessa oleville oppilaille. Osa oppilaista myös asuu opetustyksikön läheisyydessä sijaitsevilla erityis- huollon palveluilla. (Lammasaari, 2017, 49.)

Elmeri-koulujen osaaminen keskittyy vaikeimmin kehitysvammaisten, au-

2 <https://www.oph.fi/fi/koulu- tus- ja- tutkinnot/ tutkintokoulutukseen- val- mentava- koulutus>

tismikirjon ja haastavasti käyttäyty- vien oppilaiden opetuksen osaamiseen (Lammasaari, 2017). Kun vammais- ten lasten laitosasuminen on vähenty- nyt ja lapset enenevässä määrin asuvat kaukana Elmeri-oppilaitoksista, on kotikuntien huolella pohdittava muun muassa toiminta-alueittain tapahtuvan opiskelun käytänteitä lähikouluissa. Näiden järjestelyiden rakentamisessa ja käytännön toimien ylläpitämisessä turvaudutaan usein Elmeri-koulujen asiantuntemukseen. Kysyntä näkyy konsultatiivisen Elmeri-toiminnan kasvuna (Äärelä & Huusko, 2021). Li- sääntynyt konsultaatiotarve voidaan ymmärtää inklusion vahvistumisena, kaikkien lasten yhä tiedostetumpana oikeutena saada tarpeidensa mukais- ta monialaista, vaativaa erityistä tukea omassa lähikoulussaan.

Erityisten hoidollisten tai kuntou- tuksellisten syiden vuoksi ei kaikkien oppilaiden opetuksen järjestäminen kuitenkaan onnistu omassa lähikou- lussa. Näissä tilanteissa on oppilaan edun mukaista saada opetusta erityistä asiantuntemusta omaavassa vaativan erityisen tuen oppilaitoksessa (ks. myös Äikäs & Rämä, 2022, 17). Tarve järjestää palveluita kehitysvammaisten lasten ja nuorten opetusjärjestelyiden osaamis- keskuksissa on edelleen ajankohtaista. Oppilaat ovat näissä osaamiskeskuksis- sa oppilaina eripituisia jaksoja. (Äärelä & Huusko, 2021.)

Elmeri-koulut lukuvuonna 2021– 2022

Luomme seuraavassa katsauksen El- meri-opetukseen marraskuussa 2021 kerättyjen oppilas- ja henkilöstötie-

tojen ja -lukujen valossa. Vertaamme myös tuoreita lukuja kahden aiemman vuoden aineistoihin. Elmeri-koulut ovat osallistuneet vaativan erityisen tuen kyselyyn vuodesta 2019 alkaen. Tässä katsauksessa esitettävät tiedot on kerätty 24.11.2021 tilanteesta (kaikissa tiedonkeruissa vastausprosenttina 100). Oppilaiden tulosityiden luokittelut on tehty tutkijoiden ja Elmeri-koulujen rehtoreiden yhteistyönä. Avoimia kysymyksiä sisältävät kohdat on luokiteltu ja teemoiteltu laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Vuosittaiset tilastoinnin tulokset ja niistä tehdyt tulkinnat on asetettu kaikkien Elmeri-koulujen rehtoreiden kriittisen tarkastelun alle heille järjestetyissä palautetilaisuuksissa. Tehtyjä tulkintoja on tarkennettu saadun palautteen perusteella.

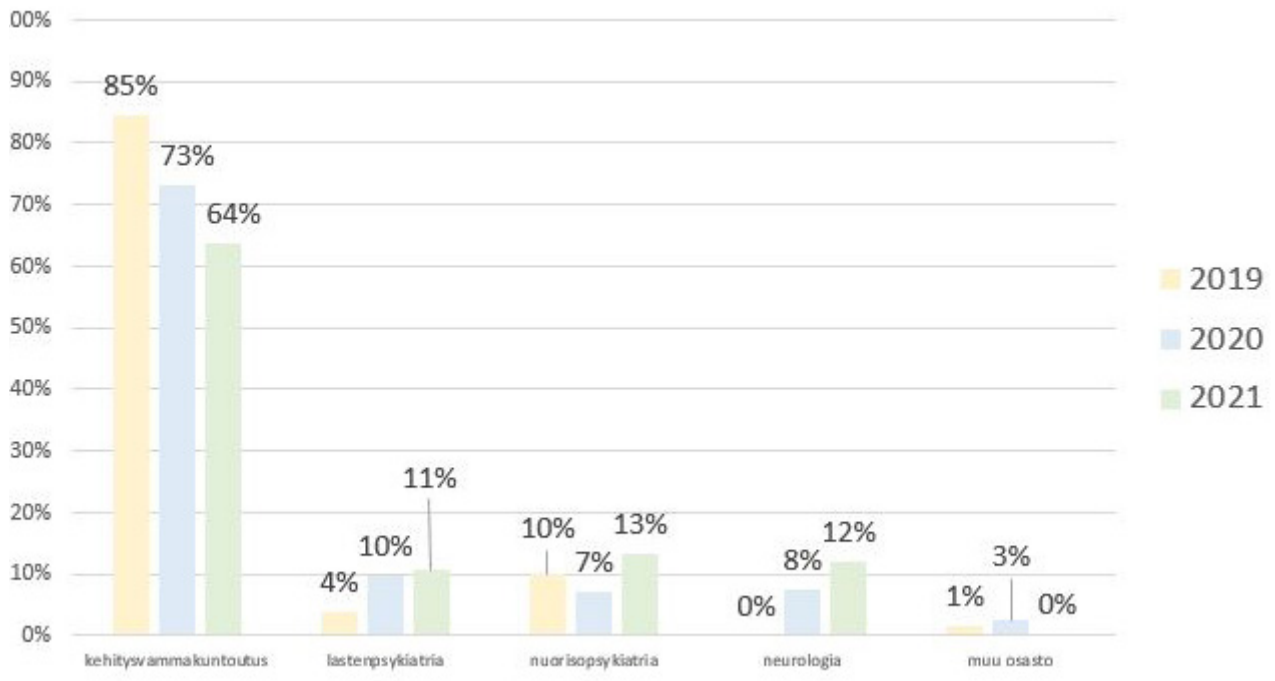
Lukuvuonna 2021–2022 maassamme toimii kymmenen Elmeri-koulua, joista kuusi on yksittäisten kaupunkien ylläpitämiä, kolme erityishuoltopiirin ylläpitämiä ja yksi sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän ylläpitämä. Yksi sosiaali- ja sairaanhoitopiirin yksikkö on siirtynyt sijaintikaupunkinsa ylläpidettäväksi kuluneiden kolmen vuoden aikana. Lähivuosina näemme tulevan hyvinvointialueuudistuksen vaikutukset ylläpitäjäsuhteisiin: useampi Elmeri-koulu siirtyy sijaintikuntansa ylläpidettäväksi.

Elmeri-kouluissa työskentelee yhteensä 63 opettajaa ja 214 koulunkäynninohjaajaa. Opettajista 55 on erityisluokanopettajia, yksi erityisopettaja sekä seitsemän muuta päätoimista tuntiopettajaa. Henkilöstömäärät ovat hyvin samansuuntaisia kuin vuonna 2019; opettajien määrä on kasvanut kahdel-

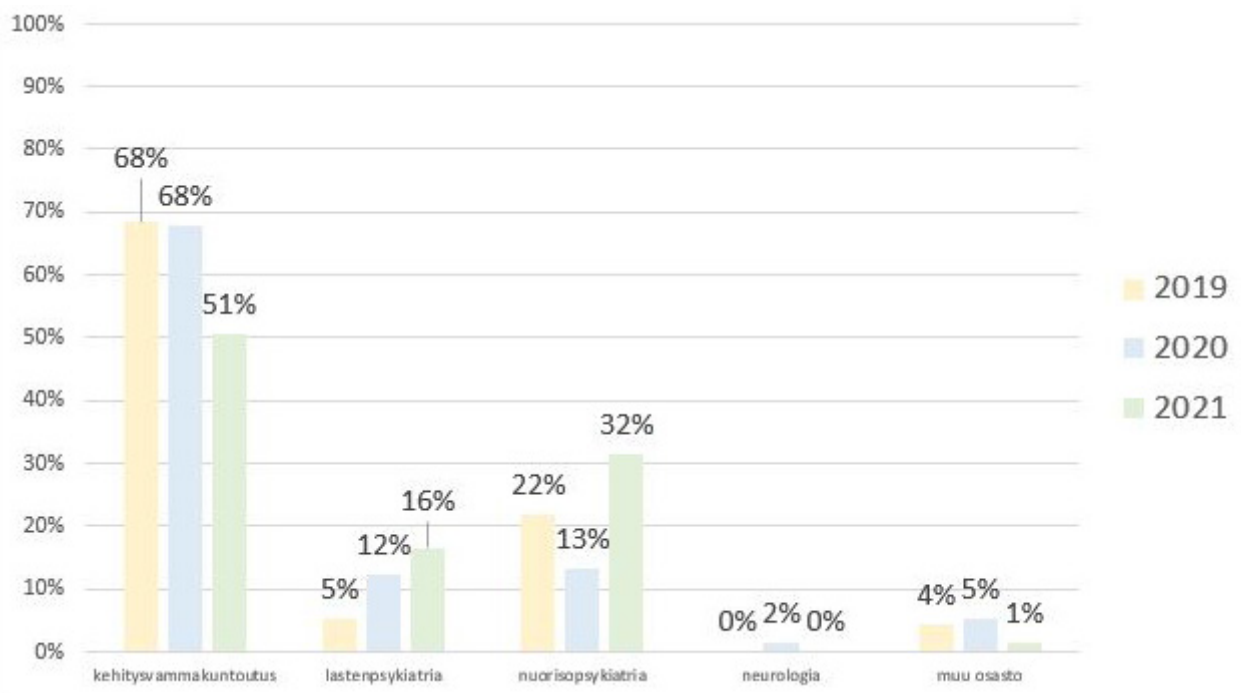
la ja koulunkäynninohjaajia on neljä enemmän.

Elmeri-kouluissa opiskeli tilastointipäivänä 24.11.2021 yhteensä 331 oppilasta (vuoden 2019 tilastointipäivänä 339 oppilasta). Yksi Elmeri-koulu on selkeästi muita suurempi kymmenellä opetusryhmällään ja 72 oppilaallaan. Muissa yksiköissä opetusryhmiä on neljästä kuuteen ja niissä oppilaita 22–35. Kaikista oppilaista 73 prosenttia osallistui opetukseen kotoaan kulkien ja 27 prosenttia osasto-oppilaina. Osasto-oppilaiden osuus on kasvanut kahden vuoden takaisesta tilanteesta 9 prosenttiyksikköä. Lukuvuoden 2020–2021 aikana koulua kävi yhteensä 363 eri oppilasta. Oppilaiden kokonaismäärä on vähentynyt (kaksi vuotta aiemmin oppilaita opiskeli lukuvuoden aikana 401). Päivätason oppilasmäärä on pysynyt ennallaan, mutta oppilaspaikat ovat pysyvämpiä ja yhä enemmän osastopaikkakohtaisia. Tyttöjä oppilaista on 30 prosenttia (yhteensä 100 tyttöä). Kaikki oppilaat Elmeri-kouluissa ovat erityisen tuen oppilaita ja heistä valtaosalla (80 %) on kehitysvammadiagnosi. Kuviossa 1 (s. 64) näkyvät ensisijaiset tulostaustat vuosina 2019–2021. Tulostaustaluokat ovat Elmeri-koulujen rehtoreiden itsensä laatimia. Rehtorit tuntevat pienissä yksiköissä varsin hyvin oppilaansa ja heidän erityispiirteensä.

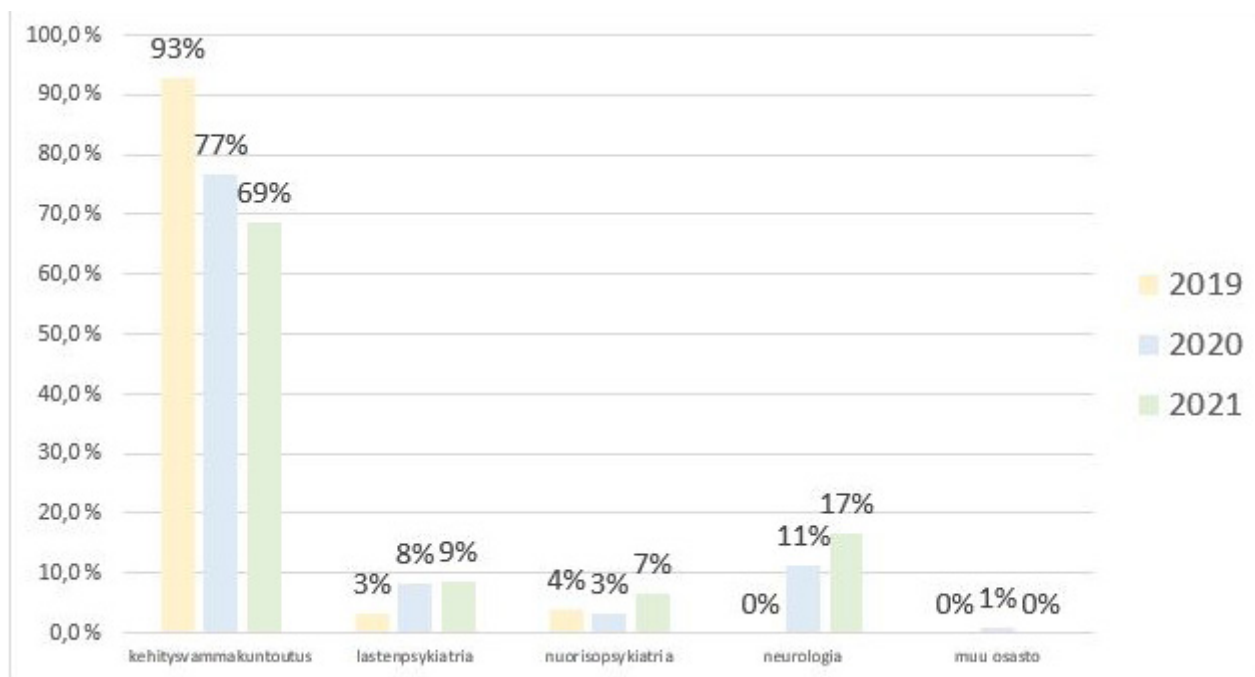
Elmeri-kouluun tultiin vuoden 2021 tiedonkeruun mukaan pääsääntöisesti kehitysvammakuntoutukseen (64 %). Lisäksi merkityksellisiä olivat nuorisopsykiatriaan (13 %), neurologiaan (12 %) ja lastenpsykiatriaan (11 %) liittyvät perusteet. Tulostaustoissa on havaittavissa jo kolmen vuoden tarkaste-

Kuvio 1. Elmeri-koulujen oppilaiden ensisijaiset tulostaustat 2019–2021.

Kuvio 2. Osastolta opetukseen osallistuvien Elmeri-koulujen oppilaiden tulostaustat 2019–2021.

Kuvio 3. Kotoaan koulua käyvien Elmeri-koulujen oppilaiden tulotaustat 2019–2021.

lujaksolla selkeä muutos: Psykiatriset ja neurologiset perusteet opiskeluun Elmeri-kouluissa ovat lisääntyneet ja samalla kehitysvammakuntoutusperuste on vähentynyt kahdessa vuodessa jopa yli 20 prosenttiyksikköä. Neurologiset syyt eivät näkyneet tulotaustoissa vuonna 2019 lainkaan, kun kaksi vuotta myöhemmin, marraskuussa 2021, niiden osuus oli 12 prosenttia.

Muutoksen myötä on tärkeää tarkastella myös osasto-oppilaiden (kuviot 2, s. 64) ja kotoa käyvien oppilaiden (kuviot 3) tulotaustojen muutosta.

Osastolta opetukseen osallistuvien oppilaiden yleisin tuloperuste oli vuoden 2021 tiedonkeruun mukaan kehitysvammakuntoutus (51 %). Myös psykiatriset perusteet olivat lähes yhtä keskeisiä (nuorisopsykiatria 32 % ja lastenpsykiatria 16 %). Ensisijaisesti neurologisia perusteita osallistua opetukseen ei osasto-oppilailla ilmennyt. Kolmen vuoden tilastointiaineistoista havaitaan, että kehitysvammakuntoutuksen ensisijaisuus vähentyi psykiat-

riaan liittyvien tuloperusteiden lisääntyessä; etenkin nuorisopsykiatriassa psykiatristen tuloperusteiden kasvu oli suurta. Seuraavassa taulukossa 3 näkyvät kotoaan koulua käyvien oppilaiden tulotaustat kolmen vuoden tarkastelujaksolla.

Kotoaan Elmeri-koulua käyvien oppilaiden ensisijaisina tulotaustoina olivat vuoden 2021 tiedonkeruun mukaan olivat kehitysvammakuntoutus (69 %) ja neurologiset perusteet (17 %) sekä lasten- (9 %) ja nuorisopsykiatriset (7 %) perusteet. Kahdessa vuodessa tapahtunut muutos kotoaan koulua käyvien oppilaiden osalla näyttäytyy erilaisena kuin osasto-oppilaiden kohdalla: kehitysvammakuntoutussyy vähentyi samaan tapaan kuin osasto-oppilaiden kohdalla, mutta neurologiset syyt kasvoivat ensisijaisena tulositynä kahdessa vuodessa paljon. Neurologisia syitä ei kahden vuoden takaisessa aineistossa ilmoitettu lainkaan – nyt se oli ensisijaisena tulositynä jopa 17 prosentilla oppilaista.

Lopuksi

Tarkastelemme ja pohdimme tässä katsauksessa kuvaamaamme tilannekuvaa ja muita havaintoja Elmeri-koulujen rehtoreiden kanssa kevään 2022 aikana. Kun Elmeri-koulujen oppilaiden lasten- ja nuorisopsykiatriset sekä neurologiset tuloperusteet ovat kasvussa, korostuu Elmeri-koulujen psykiatrinen ja neurologinen osaaminen yhä enemmän perinteisen kehitysvammakuntoutukseen liittyvän tietämyksen rinnalla.

Kunnat ovat alkaneet inkluusiokehityksen mukaisesti yhä enemmän järjestää toiminta-alueittain tapahtuvaa

opetusta tilanteissa, joissa opetus aiemmin oli Elmeri-koulujen vastuulla. Elmeri-kouluihin ohjautuu tämän myötä enemmän oppilaita, joiden ensisijaisena tuen tarpeena ilmenee kehitysvammadiagnoosin lisäksi jokin muu syy. Esimerkiksi psykiatriset syyt, kuten aggressiivisuus, itsetuhoisuus ja masentuneisuus yhdistettynä kehitysvammaisuuteen voivat olla lähikouluille vielä hankalasti vastattavia tarpeita. Elmeri-koulujen osaamiskeskustoiminnan arvo muiden vaativan erityisen tuen toimijoiden joukossa on vahvin osaaminen ja asiantuntemus erityisesti kehitysvammakuntoutukseen ja autis-
mikirjoon sekä haastavaan käyttäytymiseen liittyen.

Lähteet

Kokko, T., Pesonen, H., Polet, J., Kontu, E., Ojala, T. & Pirttimaa, R. (2013). *Erityinen tuki perusopetuksen oppilaille, joilla tuen tarpeen taustalla on vakavia psyykkisiä ongelmia, kehitysvamma- tai autismin kirjon diagnoosi. VETURI-hankkeen kartoitus.* <https://www2.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/veturiraporttio4022014.pdf>

Lammassaari, A. (2017). Erityishuollon palvelujen yhteyteen sijoittuvien koulujen tarjoama opetus. Raportissa *Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämisyhmän loppuraportti* (s. 49–56). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80629>

Äikäs, A. & Rämä, I. (2022). Inklusio ja toiminta-alueittain järjestettävä opetus. Teoksessa A. Äikäs & I. Rämä (toim.), *Toiminta-alueittain järjestettävä opetus* (s. 16–41). PS-kustannus.

Äärelä, T. & Huusko, J. (2021). *Sairaalaopetus, Elmeri-koulut ja valtion koulukotikoulut. Kolmen vaativan erityisen tuen toimijan tilanne- ja tulevaisuuskuva osana VIP-verkoston kehittämistä.* Raportit ja selvitykset 2021:2. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/sairaalaopetus-elmeri-koulut-ja-valtion-koulukotikoulut>

Äärelä, T. & Huusko, J. (2022). Elmeri-koulujen tilastointitiedot 24.11.2021. Julkaisu-

Äärelä, T., Määttä, K. & Huusko, J. (2021). Sairaalaopetus ja inkluusio. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti – NMI-bulletin*, 31(3), 9–24. <https://bulletin.nmi.fi/2021/11/29/sairaalaopetus-ja-inkluusio/>

Kirjoittaja

Tanja Äärelä,
KT, dosentti,
erityispedagogiikan yliopistonlehtori,
Lapin yliopisto
tanja.aarela@ulapland.fi

Kirjoittajan kuva: Tanja Äärelä.

Kirjoittaja

Jyrki Huusko,
KT, dosentti,
johtava rehtori,
Itä-Suomen yliopiston harjoittelukoulu
jyrki.huusko@uef.fi

Kirjoittajan kuva: Merja Hulkko.